

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק תשיעי

ברכות הראיה

סוגיה כד: נטילת ידיים שחרית

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה כד: נטילת ידיים שחרית

רקע

הגמ' אומרת שהנוטל ידיו שחרית מברך "אקב"ו על נטילת ידיים". דין זה אינו ברור, האם חובת נטילת ידיים היא מפאת השינה בלילה, מפאת הטינוף שבידיים או כהכנה לתפילה? הראשונים נחלקו בשאלה זו, ויש לכך נפקא מינה גדולה להלכה.

מקורות

- א. גמ' ס': "כי מתער אומר א-להי נשמה... וצונו על נטילת ידיים"
 שבת קח--קט. "הוא היה אומר יד לעין תיקצץ... עד שירחוץ ידיו ג' פעמים"
 ב. תלמידי רבינו יונה מד. ד"ה כי, "... אינו נכון לאמרם אלא עד לאחר נטילה"
 מעדני יום טוב [על הרא"ש סוף סי' כג] אות ו
 ג. רא"ש סי' כג, "כי משי ידיה אומר ברוך אקב"ו על נטילת ידיים... ולתפלה כי הך דהכא"
 שו"ת הרא"ש כלל ד סי' א
 שו"ת הרשב"א ח"א סי' קצ, קצא
 ד. רמב"ם הל' תפלה פ"ז ה"ד; פ"ד הל' ב-ג; הל' ברכות פ"ו ה"ב
 ה. שו"ע סי' ד, ומשנה ברורה
 סי' ו סע' ב, ומשנה ברורה
 סי' ז סע' א-ב, ומשנה ברורה

שו"ת הרא"ש כלל ד סימן א

שאלה: אנא אדוני אבי, אל נא תמנע מלבאר לי כל שאלותי באר היטב, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. תחלה אשאל דין הברכה שעל נטילת ידיים. מי שמשכים בבקר קודם אור היום ללמוד, והוא נוטל ידיו ומברך על נטילת ידיים ואשר יצר, וכשהולך לבית הכסא נוטל ידיו משום נקיות בעלמא, אם צריך לברך על אותה נטילה; והוא הדין כשהולך לבית הכנסת. ואם תמצוי לומר שאין צריך לברך, אם עשה צרכיו והלך לבית הכנסת, אם צריך לברך על נטילת ידיים אם לאו. או אם חוזר לישן, אם צריך לברך על נטילת ידיים פעם אחרת בקומו... ובכל היום כשאדם מסיך את רגליו, אם יש לברך על נטילת ידיים. ואם תאמר שיש לברך על נטילת ידיים כשמסיך את רגליו, כשמטיל מים מה דינו; כי שמעתי אומרים שיש חלוק...
 [תשובה:] כללא דמילתא, אין לברך על נטילת ידיים אלא במקום שמצינו שתקנוה חכמים ז"ל, כגון הנוטל ידיו לאכול. וגם תקנוה בבקר, כשקם ממטתו וידיו מטונפות, שמשמשות במקום הטונפות, ויש לו להתפלל, צריך ליטול; כדכתיב: ארחץ בנקיון כפי וגומר. ותקנו ברכה כיוצא בזה אם עשה צרכיו וקנח, או לקטנים ושפסף, ורוצה להתפלל, יטול ידיו ויברך על נטילת ידיים. אבל כל היום כשעושה צרכיו, או הטיל מים, אם רוצה ללמוד אינו צריך לברך על נטילת ידיים, כי אם אשר יצר. ואם הוא נוטל ידיו כשרוצה להתפלל, אם לא עשה צרכיו אינו צריך לברך על נטילת ידיים; שלא

תקנה אלא בבקר, כשידיו מטונפות, שמשמשות במקום הטנופת, ועשה צרכיו... והמשכים ללמוד, יברך על נטילת ידים ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות עד ברכת התורה, וברכת התורה בכלל, וילמוד, ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאיר היום; וכן אשר נתן לשכוי בינה, לא יברך אלא ביום. ואם השכיב עצמו לישן קודם היום, ונטל ידיו להתפלל, אין צריך לברך על נטילת ידים אם לא עשה צרכיו, כי שינת עראי היא... אביך אשר.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן קצ

אמרת שאמרו לך משמי שאם נצרך אדם לנקביו שצריך ליטול ידיו ולברך על נטילת ידים. ושאלת אי זה כיון בשמועתו בדבר זה.

תשובה: דבר זה תלוי באשלי רב רב. לפי ששמעתי משם הראב"ד ז"ל שהיה מצריך לברך על נטילת ידים. ונתן טעם לדבריו שהוא צריך לברך אשר יצר ומי שידיו מטונפות מבית הכסא אי אפשר לו לברך עד שיטול ידיו, ועל כן ברכת הנטילה קודמת על כל פנים. אבל מקובל אני ממורי הרב ז"ל שאין מברכין אלא בשחר ובשעת אכילה ומי שטבולו במשקה. וכך אנו נוהגים על פי מורנו ונראין דבריו. ועל נטילת ידיו הדבר ברור בעיני שאינו צריך. שאין מברכין על הנטילה אלא אם כן חייב ליטול בנטילה. והיאך יאמר ציונו על הנטילה והיכן ציונו. וליותר יספיק לו רחיצה במים או אפילו נקיון בעפר ובצורות. ועל כן אנו מקובלים ברבותינו זכרונם לברכה שאם אדם מטביל ידיו בנהר בשחר או בשעת אכילה אינו מברך אשר קדשנו וציונו על טבילת ידים דעל טבילת ידים לא נצטוינו. אלא מברך וציונו על נטילת ידים ולומר הוא יתברך ציונו על הנטילה. ועל כן הטביל זה ידיו בנהר דיש בכלל מאתים מנה ויש בכלל הטבילה נטילה ומחמת צווי הנטילה הטביל את ידיו. ולפיכך אפילו נטל ידיו בכלי ואפילו אתה מחייבו לברך אינו מברך אלא נקיון ידים. אלא שאפילו לברך כלל אינו רואה אלא כדברי רבינו. שהוא אינו מחוייב ומצווה לא ליטול ולא לרחוץ. ורחיצה זו אינה מחוייבת מצד עצמה אלא מחמת שאינו רשאי לברך אשר יצר בידים מטונפות. ואם אתה אומר כן אף מי שיש צואה על בשרו ובמקום מגולה או אפילו דבוקה בסנדלו שאינו רשאי לברך עד שייסרנה וירחץ המקום ההוא אנו מצריכין אותו לברך על אותו נקיון ואינו.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן קצא

שאלת עוד, למה תקנו ברכת על נטילת ידים בשחרית? שברכה זו לא נתקנה אלא על הפת בשעת סעודה.

תשובה: איברא כן נהגו בכל מקום לברך בשחר על נטילת ידים ומקפידים בה בכל תנאי הנטילה כבשעת סעודה. ואני לא מצאתי בשום מקום דבר מבורר שיצטרך אדם ליטול ידיו שחרית בכלי. דאי משום שיבתא ובת מלך די ברחיצה. ואי משום תפילה וקרית שמע די ברחיצה או בנקיון עפר וצורות. וכדאמרינן מידי [תהלים כו, ו] ארחץ במים כתיב בנקיון כתיב בכל דבר דמנקה. וגרסינן בברכות [טו.] רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא. אלא שיש לי קצת דמדומי ראייה לחיוב הנטילה בכלי בשחר ממה שאמרו בפרק כל הבשר [חולין קו:]: אמר רב נוטל ידיו שחרית ומתנה עליו כל היום. כלומר מתנה שתעלה אותה נטילה אפילו לסעודה. ואילו לאכילה נטילה בכלי בעיא. ומדקאמר נוטל ידיו שחרית לכאורה משמע דהכי קאמר באותה נטילה שנוטל אדם ידיו שחרית יכול להתנות שתעלה לו כל היום ואפילו לאכילה. ועוד אמרו בפרק היה קורא [יד:] אמר רבי יוחנן הנוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קרית שמע זו היא קבלת מלכות שמים שלימה. מדקאמר נוטל ידיו ולא קאמר רוחץ ידיו כמו שאמרו בערב רוחץ פניו ידיו ורגליו. משמע לכאורה שצריך בשחר ליטול ידיו בכלי. ואם תשאל מאי שנא תפילת השחר מתפילת מנחה וערבית. יש

לומר לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב [איכה ג כג] חדשים לבקרים רבה אמונתך וכמו שבא להם ז"ל במדרש. וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו. ומשכשך ידיו בתוך הכלי בין בשחר בין בשעת אכילה שפיר דמי. מדאמרינן בכיור [שמות ל, יט] ורחצו אהרן ובניו ממנו ולא בתוכו. שמע מינה הכא הוא דכתיב ממנו הא בעלמא אפילו בתוכו שפיר דמי. וכן נמי להטביל ידיו בנהר שפיר דמי. וכאן וכאן מברך על נטילת ידיים וכמו שכתבתי למעלה.

הסבר הסוגיה

כי משי ידיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים. [גמ' ס:]

באמצע דין ברכות השחר מביאה הגמ' ברכה שלכאורה אינה קשורה לברכות השחר - ברכת "על נטילת ידיים". ברכות השחר הן ברכות השבח, ואילו ברכת "על נטילת ידיים" היא ברכות המצוות, ניסוחה - "אשר קדשנו במצותיו וצונו" - מעיד עליה, שברכת המצוות היא.

נחלקו הראשונים מהי המצוה בנטילת ידיים:

הרא"ש [סי' כג ובשו"ת כלל ד סי' א] מסביר: "לפי שידיו של אדם עסקניות הם ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף בלילה תיקנו ברכה קודם שיקרא קריאת שמע ויתפלל¹". מצות נטילת ידיים היא מצוה בהלכות תפילה. לפיכך מסיק הרא"ש את המסקנה המתבקשת: "מזה יש ללמוד שהוא הדין בתפלת המנחה ובתפלת הערבית, אם עשה צרכיו ונוטל ידיו מברך על נטילת ידיים".

הרשב"א [שו"ת ח"א סי' קצא] חולק על הרא"ש ונימוקו עמו. אכן, חכמים ציוו על טהרת הידיים לתפילה, כפי שמפורש בגמ' [טו.], אולם הם לא ציוו על נטילה במים, אלא על ניקוי בכל מידי דמנקה, אפילו עפר, צרור וקסמית. אם כך, כיצד ניתן לברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים", כשחכמים לא ציוו דבר זה?²

לפיכך מסביר הרשב"א באופן אחר: "יש לומר לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה... וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו". חכמים תיקנו להתקדש כל יום לעבודת הבורא ככהן המתקדש לעבודתו.

בין שיטת הרא"ש לבין שיטת הרשב"א יש כמה נפקא מינות:

א. כלי - לדעת הרשב"א יש ליטול בכלי, לדעת הרא"ש אין חיוב ליטול בכלי.

¹ דיון נרחב בחיוב נטילת ידיים לקריאת שמע ולתפילה עיין לעיל ח"א סוגיה לג עמ' 167.

² הרא"ש עונה שאכן חכמים היו אמורים לתקן את הנוסח "על נקיות ידיים", וכך מברכים כשאינן לו מים ומקנה בעפר ובצרור, אבל חכמים לא רצו לשנות מהנוסח הרגיל של נטילה לסעודה.

ב. לדעת הרשב"א נוטלים ידיים בברכה בשחרית בלבד. לדעת הרא"ש כשהידיים מטונפות, נוטלים בברכה לפני כל תפילה.

ג. ניעור כל הלילה - לדעת הרא"ש ידיו אינן עסקניות כשהוא ער, ואין חיוב ליטול ידיים, לדעת הרשב"א יש ספק, ניתן לומר שכיוון שלא ישן הוא אינו בריה חדשה, וניתן לומר שחכמים תיקנו נטילה להתחדשות שבכל יום.

ד. ישן ביום - היה נראה לומר, שלדעת הרא"ש ידיו עסקניות ומברך לתפילה, ולדעת הרשב"א אינו חייב בנטילה. אבל מפורש ברא"ש שרק בשינת קבע ידיים עסקניות, ולא בשינת עראי.

הראב"ד מאמץ את שיטת הרא"ש, ומקצין אותה יותר. לדעתו חיוב נטילה בברכה הוא לכל דבר שבקדושה, ולא לתפילה בלבד. לדעתו כל הנצרך לצרכים גדולים, חייב בנטילה בברכה לפני שמברך "אשר יצר".

מהרמב"ם [הל' תפלה פ"ז ה"ד] משמע שיש לו שיטה שלישית בהבנת ברכת "על נטילת ידיים". הרמב"ם פותח את פרק ז מהלכות תפילה בפתיחה הבאה: "כשתקנו חכמים דברי תפלות אלו תקנו ברכות אחרות לברך אותן בכל יום". הברכות של פרק זה אינן ברכות המצוות, אלא ברכות שתקנו חכמים לברך בכל יום, ברכות שמברכים לקב"ה על כך שנתן לנו את כל צרכינו³. גם נטילת ידיים אינה מובאת כחיוב או כמצוה, אלא כפעולה שגרתית, שאדם עושה בכל יום ויום. כשם שאדם מתלבש, יושב על מטתו, מוריד רגליו לרצפה ונועל נעליו, כך אדם רוחץ ידיו ופניו. על רחיצת פניו תיקנו חכמים לברך "מעביר שינה מעיני", שהיא ברכת שבה, ועל רחיצת ידיו מברך "על נטילת ידיים", ואף היא ברכת שבה⁴.

ניתן להביא שתי ראיות להבנה זו: א. הרמב"ם [פ"א הל' ב, ז] פוסק שמברכים את כל ברכות המצוות עובר לעשייתן, ומפורש ברמב"ם [שם ה"ג, ובפ"ו ה"ב] שגם ברכת "על נטילת ידיים" מברכים לפני הנטילה. כאן כותב הרמב"ם "כשנוטל ידיו מברך", קודם נוטל ידיו ואחר כך מברך. על כרחנו שאין כאן ברכת המצוות. ב. בפרק ו מהלכות ברכות [ה"ב] הרמב"ם מונה את כל הנטילות שמברכים עליהן ומשמיט נטילת ידיים שחרית. השמטה זו מלמדת שנטילה זו אינה מצוה⁵.

³ לכן הרמב"ם משמיט את ברכות ציצית ותפילין, המובאות בגמ'. אמנם גם הרא"ש משמיט אותן, ואולי גרסה אחרת היתה בידם.

⁴ יש להדגיש שלדעת הרמב"ם יש חובת נטילת ידיים לתפילה [הל' תפילה פ"ד ה"ב] ומברכים על נטילה זו [הל' ברכות פ"ו ה"ב]. הרמב"ם אינו לומד חובה זו מסוגייתנו אלא מהגמ' בפרק ראשון [טו.], ולכן הוא מיישמה גם על קריאת שמע [הל' קריאת שמע פ"ג ה"א והל' ברכות פ"ו ה"ב].

⁵ השאלה המתבקשת על הסבר זה היא לגבי נוסח הברכה, מדוע מברכים "אשר קדשנו במצותיו וצונו" אם אין כאן מצוה? ניתן לומר שכיוון שהיתה ברכה קיימת לנטילת ידיים, חכמים השתמשו בברכה זו אף במקום שנוסח הברכה אינו מתאים למהות הברכה [עיי' תר"י (א. ד"ה אלא) המסבירים שתפילת הדרך אינה פותחת בברוך, כיוון שהיא העתק של ברכת שומע תפילה, שאינה פותחת בברוך כיוון שהיא סמוכה להברכה]. כמו כן ניתן לומר שנוסח הברכה אינו מלמד על מהותה שהרי מצאנו ברכות שבה בנוסח של "אשר קדשנו במצותיו וצונו" [ברכת אירוסין לדעת הרא"ש (כתובות פ"א סי' יב) היא ברכת שבה, ופותחת ב"אשר קדשנו במצותיו", וכן ברכת "להכניסו בביתו של אברהם אבינו" לשיטת ר"ת (ברא"ש שבת פ"ט סי' ט)].

הפוסקים הדנים בדין נטילת ידיים שחרית, מצטטים את הגמ' במסכת שבת [קח:]: האומרת שרוח רעה שורה על הידיים עד שרוחץ ידיו ג' פעמים. יש להדגיש כמה נקודות לגבי גמ' זו:

- א. הרמב"ם משמיט גמ' זו.
- ב. נטילה זו אינה זקוקה לברכה. מברכים על מצוה ולא על הסרת רוח רעה.
- ג. נטילה זו אינה זקוקה לכלי [הב"י (סי' ד"ה וכתוב עוד) מסתפק אם צריך עירוי או אף טבילה במים מהני].

הב"י (סי' ד"ה וכן כתבו בספר הזוהר) מצטט מקור נוסף לנטילת ידיים שחרית, מספר הזוהר [פרשת וישב קפד:]. בספר הזוהר נאמר, שישן טועם טעם מיתה, ולכן שורה עליו רוח טומאה, ולכן הוא צריך ליטול ידיו ולהתקדש. הבית יוסף מצטט מספר הזוהר כמה הלכות ייחודיות:

- א. אין ליטול ממי שלא נטל ידיו, שנאמר 'וזהה הטהור על הטמא'.
- ב. אין לשפוך את המים במקום שהולכים בו בני אדם.
- ג. יש להחזיק את הכלי ביד ימין, להעבירו לשמאל, ויטול על יד ימין תחילה [כך מפרש הב"י].

סיכום

- לנטילת ידיים שחרית יש שלושה מקורות:
- א. גמ' במסכת שבת - משום רוח רעה.
 - ב. ספר הזוהר - משום רוח טומאה השורה על אדם ישן.
 - ג. גמ' במסכת ברכות, ונחלקו הראשונים בהסברה:
- רא"ש: חכמים תיקנו נטילת ידיים לתפילה.
- רשב"א: חכמים תיקנו שהקם בבוקר חייב לקדש ידיו לעבודת ה', כפי שכהנים מקדשים ידיהם לפני עבודת הקרבנות.
- רמב"ם: נטילת ידיים שחרית אינה מצוה, וברכתה היא ברכת שבת, כשאר ברכות השחר.

הלכה

להלכה, אנו חוששים גם לשיטת הרא"ש וגם לשיטת הרשב"א, וכן נוהגים כגמ' במסכת שבת, וכנאמר בספר הזוהר. לכן נפסקו להלכה ההלכות הבאות:

- א. הקם משנתו בבוקר נוטל ידיו בכלי, ומקפיד לערות מים ג' פעמים [שו"ע סי' ד סע' ב, ז].
- ב. הניעור כל הלילה - יש ספק אם חייב בנטילת ידיים, ולכן יטול ללא ברכה [סע' יג].

החדש רבי עקיבא איגר [על אתר, מובא במשנ"ב סק"ל], שאם עושה צרכיו, נוטל ידיו ומברך. ההסבר לפסק של רבי עקיבא איגר, שלדעת הרא"ש ניעור כל הלילה אינו חייב בנטילה, שידיים עסקניות רק בשינה, לדעת הרשב"א יש ספק אם חייב בנטילה או לא [כפי שהוסבר

לעיל עמ' 459]. לפיכך, להלכה נוטל ללא ברכה. כשעושה צרכיו, לדעת הרא"ש חייב בנטילה בברכה לתפילה, ולדעת הרשב"א הוא ספק, ובספק ספיקא ניתן לברך.

ג. הישן ביום - אינו חייב בנטילה לא לשיטת הרא"ש ולא לשיטת הרשב"א. אבל יש ספק אם יש רוח רעה על שינה ביום או רק על שינה בלילה, ונוטל ללא ברכה [שו"ע סע' טו].

ד. זמן הנטילה - הטור [סוף סי' ו] פוסק: "ואם הולך מיד לבית הכנסת ורוצה להמתין מלברך על נטילת ידים ואשר יצר עד בואו לבית הכנסת שיסדר אותם עם שאר ברכות הרשות בידו". דינו של הטור תמוה מאוד, ברכות השחר הן ברכות שבה, ולכן ניתן לדחות אותן לבית הכנסת, אבל ברכת "על נטילת ידים" היא ברכת המצוות, ולא ניתן לברך אחר המצוה?! בשלמא לשיטת הרמב"ם, שגם ברכה זו היא ברכת שבה, אבל לשיטת הרא"ש והטור, קשה [עיי' דיון ארוך בב"י].

השו"ע [סי' ו סע' ב] מביא מנהג זה, וכותב עליו: "ובני ספרד לא נהגו כן". המשנה ברורה [סק"ט] מביא שהאחרונים מכריעים לא לנהוג כך.

ה. המשנה ברורה [סי' א סק"ב] כותב על פי הזוהר, שאסור ללכת ד' אמות ללא נטילת ידיים. מוסיף המשנה ברורה שיש מקילים שבבית מותר ללכת אף יותר מד' אמות, כיוון ש"כולא ביתא כד' אמות דמי", אבל אין לסמוך על זה כי אם בשעת הדחק.⁶

בענין רוח רעה המוזכרת בגמ' [שבת קח:] כסיבה לנטילה יש להוסיף שתי נקודות:
א. הלחם משנה [שביתת עשור פ"ג ה"ב] כותב, שלדעת הרמב"ם אין רוח רעה זו מצויה בינינו.⁷

ב. השו"ע [סע' יח] מרחיב את חיוב נטילה משום רוח רעה על דברים נוספים: "אלו דברים צריכים נטילה במים: הקם מהמטה, והיוצא מבית הכסא ומבית המרחץ, והנוטל צפרניו, והחולץ מנעליו, והנוגע ברגליו, והחופף ראשו. ויש אומרים: אף ההולך בין המתים, ומי שנגע במת, ומי שמפליא כליו, והמשמש מטתו, והנוגע בכנה, והנוגע בגופו בידו".

המשנה ברורה [סקמ"א] מחלק בין חולץ מנעליו, נוגע ברגליו וחופף ראשו שהרחיצה משום נקיות, ולכן אין צריך להקפיד לרחוץ מיד, לבין שאר הדברים שהרחיצה משום רוח רעה, וחייב למהר ליטול ידיו.

החיוב ליטול ידיו במקרים אלו אינו מוזכר בגמ' וברמב"ם, ומקורו בדברי הראשונים [תשב"ץ קטן סי' רעו, אבודרהם הלכות ברכות, השער התשיעי ד"ה וכתוב בספר התשב"ץ, כלבו סי' כג,

⁶ חשוב לציין שהלכה זו סותרת את הגמ' [ס:] ואת פסק הרמב"ם [הל' תפלה פ"ז ה"ד] שמהם עולה, שמותר להתארגן ולברך ברכות השחר קודם נטילת ידיים, ואין צריך לסמוך את הנטילה לקימה.

⁷ הרב נבנצאל [משנה ברורה "ביצחק יקרא" סי' א סק"ב] כותב: "אדמו"ר [=הגרש"ז איערבאך] זללה"ה שמע מהרב דוד בהר"ן זצ"ל שמסורת מהגר"א שמאז שנשרף על קדוש השם גר הצדק ר' אברהם בן אברהם הגרף פוטוצקי, בטלה רוח הרעה על הידים. ופרש אדמו"ר זללה"ה דהינו רק לענין דברים שמקורם מהזוהר ולא לגבי דברים הנמצאים בגמרא. כגון דאין צריך להקפיד שלא ילך ד' אמות קודם הנטילה דמקורו מהזוהר ולא מדינא דגמרא" [עיי' שו"ת יביע אומר ח"ה סוף סי' א].

ומרדכי סי' קצג]. המרדכי נשאל אם חייב ליטול במים או שדי בנקיון בעלמא, והוא עונה: "דבר שאי אפשר להתברר בראיה ברורה אין לעשות פרוקא לסכנתא וטוב להחמיר ליטול במים". בזמננו מצוי שיש שירותים בתוך חדר האמבטיה, ולפי פסק השו"ע יש ליטול ידיים מחוץ לשירותים.

ניתן לדחות טענה זו, ולטעון שמותר ליטול ידיים בחדרי אמבטיה עם שירותים מכמה סיבות:

א. ראינו בשם הגרש"ז אויערבאך, שאין לחשוש בזמננו לדיני רוח רעה שחרית, שלא הוזכרו בגמ', וניתן לומר שאף דין זה בכלל.

ב. הגמ' [כו.] אומרת שבתאי כסא של פרסיים שפיהם רחוק מהגומא, והצואה נופלת לגומא, מותר לעסוק בהם בדבר שבקדושה. אם כך כל שכן, שבתאי כסא שלנו שהצואה נשטפת במים, שמותר. יש דוחים את ההשוואה, שבבתאי כסא של פרסיים, הצואה נופלת מיד לגומא, אבל בשירותים שלנו הצואה שוהה עד הורדת המים⁸.

ג. כיוון שרוב התשמיש של חדר האמבטיה הוא לרחיצה ולא לעשיית צרכים, לכן אין לחדר האמבטיה דין של בית הכסא.

הפוסקים נחלקו בשאלה זו. הרב הנקין זצ"ל התיר. המנחת יצחק [ח"א סי' ס] האריך להסביר מדוע מותר, אבל למעשה הוא כותב לסמוך על כך רק בשעת הדחק. החזון איש [סי' יז סע' ד] כותב שיש ספק אם לבית הכסא שלנו יש דין של בית הכסא או לא, והרב עובדיה יוסף [יחווה דעת ח"ג סי' א] פוסק שאסור, ורק בשעת הדחק ניתן לסמוך על המקילים⁹.

⁸ עיין לעיל ח"א עמ' 313-314 דיון בדיון זה.

⁹ יש לציין שעיקר מחלוקתם הוא לגבי אמירת דבר שבקדושה בבית הכסא שלנו, דין נטילת ידיים קל יותר.